

ТРАНСПОРТ ВОСИТАЛАРИ ҲАРАКАТИ ЁКИ УЛАРДАН ФЙДАЛАНИШ ХАВФСИЗЛИГИ ҚОИДАЛАРИНИ БУЗИШ ЖИНОЯТИНИ ТЕРГОВ ҚИЛИШНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ

Миробидов Миршоид Бахтиёрвич
Ўзбекистон Республикаси
ИИБ академияси курсанти

Аннотация. Мақолада Транспорт воситалари ҳаракати ёки улардан фойдаланиш хавфсизлиги қоидаларини бузиш жиноятини тергов қилишнинг ўзига хос хусусиятлари, алоҳида жиҳатлари, шунингдек амалиёт ходимлари фаолиятини ўрганилган ва ҳуқуқшунос олимларни бу соҳадаги фикрларини таҳлил қилиб, криминалистика, жиноят ҳуқуқи, жиноят процесси ҳамда бошқа фанларнинг асосий низом ва қоидаларига суянган ҳолда якуний ҳулосалар чиқарилган. Транспорт воситалари ҳаракати ёки улардан фойдаланиш хавфсизлиги қоидаларини бузиш жиноятини тергов қилиш шахс ҳуқуқ ва эркинликлари ҳимоя қилиниши ва жиноят ишини қўзғатишни кечитириб бўлмаслиги ҳамда ишни аниқ, холисона ва тўлиқ кўриб чиқишга оид муҳим масалалар ёритиб ўтилган.

Калит сўзлар: транспорт воситаси, автомобил йўллари, жиноят, муддат, йўл ҳаракати қоидалари.

Аннотация. В статье рассматриваются особенности и особенности расследования преступления о нарушении правил безопасности движения транспортных средств или их использования, а также деятельность практических специалистов и анализируются мнения ученых-правоведов в данной области, опираясь на основные положения и правила криминалистики, уголовного права, уголовно-процессуального и других дисциплин, сделаны окончательные выводы. Важные вопросы, связанные с расследованием преступления о нарушении правил безопасности движения транспортных средств или их использования, защиты прав и свобод личности, невозможности затягивания возбуждения уголовного дела, а также ясность, беспристрастное и полное рассмотрение дела.

Ключевые слова: транспортное средство, автомобильные дороги, преступление, срок, правила дорожного движения.

Annotation. The article discusses the features and peculiarities of investigating a crime on violation of traffic safety rules for vehicles or their use, as well as the activities of practitioners and analyzes the opinions of legal scholars in this field, based on the basic provisions and rules of criminology, criminal law, criminal procedure and others. disciplines, final conclusions are drawn. Important issues related to the investigation of the crime of violating the rules for the safety of the movement of vehicles or their use, the protection of the rights and freedoms of the individual, the impossibility of delaying the initiation of a criminal case, as well as clarity, impartial and complete consideration of the case.

Key words: vehicle, highways, crime, term, traffic rules.

Транспорт воситалари ҳаракати ва ундан фойдаланиш хавфсизлиги қоидаларининг бузилиши жамоат тартиби ва жамоат хавфсизлигига салбий таъсир кўрсатади. Транспорт воситалари ҳаракати ва ундан фойдаланиш хавфсизлиги қоидаларининг бузилиши инсон соғлиғига шикаст етказилиши, инсон ёки инсонларнинг ўлимига, мулкӣ зарар етказилишига ҳамда халқаро муносабатларнинг чигаллашишига ҳам сабаб бўлиши мумкин.

Транспорт воситалари ҳаракати ёки улардан фойдаланиш хавфсизлигига қарши жиноятлар – бу транспорт воситаларининг нормал ҳаракатланиш ва улардан хавфсиз фойдаланишни таъминловчи ижтимоӣ муносабатларга зарар етказувчи Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси билан тақиқланган ижтимоӣ хавфли қилмишлардир.

Автомобил йўлларида ва шу йўллар учун ажратилган минтақада тегишли рухсатсиз ер ости ва ер усти коммуникациялари ўтказиш, уларни таъмирлаш, бу ишларни бажаришнинг белгиланган шартлари ва муддатларига риоя қилмаслик, ўзбошимчалик билан арқлар, тўсиқлар, шлагбаумлар ёки бошқа иншоотлар ўрнатиш, йўлларга материал ва бошқа нарсаларни уюб қўйиш, йўл устини бузиш транспорт воситаларининг нормал ҳаракатланишига, бунинг оқибатида эса йўл транспорт ҳодисалари содир этилиб, фуқароларнинг соғлиғига, уларнинг ҳаёти ёки мулкига салбий таъсир кўрсатиши мумкин.

Йўл транспорт ҳодисалари деганда, ҳаракатдаги лоақал битта транспорт воситаси иштирокида юзага келган, одамлар ҳалок бўлиши ёки жароҳатланишига, транспорт воситаси, иншоотлар, юклар шикастланишига сабаб бўлган ҳодисалар тушунилади. Ушбу тушунчада фикримизча, моддий зарарнинг хусусияти тўғрисидаги масала ҳам ўзининг аксини топиши мақсадга мувофиқ бўлар эди. Махсус адабиётларда ҳам йўл-транспорт ҳодисасининг турли тушунчалари келтирилган, бизнингча В.И. Жулев томонидан келтирилган тушунча энг аниқ билдирилган фикр сифатида ажратиб кўрсатилиши мумкин.¹

Йўл-транспорт ҳодисаларини белгилашда уч асосий мезонга эътибор қаратиш керак бўлади. Биринчиси, унда транспорт воситаларининг иштирок этишидир. Транспорт воситалари сифатида автомобиллар, мотоцикллар, мотороллерлар, мопедлар, трамвайлар, троллейбуслар, тракторлар ҳамда двигателининг қуввати ва энг юқори ҳаракатланиш тезлигидан катъий назар, бошқа ўзиюрар механизмлар транспорт воситалари ҳисобланади. Транспорт воситалари қаторига юқоридагилардан ташқари велосипедлар ва от-улов воситаларини ҳам киритиш мумкин.

Иккинчи мезон - транспорт воситасининг ҳаракатда бўлганлиги ҳисобланади. Агарда юқорида кўрсатиб ўтилган хавфли оқибатлар турган транспорт воситаси, масалан автомашинанинг юкхонасидаги юк тушиб кетиб инсонга там жароҳати етказган бўлса, бу ҳодиса йўл-транспорт ҳодисаси

¹ В.И. Жулев

эмас, балки юкларни ортиш ва тушириш жараёнида техника қоидаларини бузиш сифатида ҳисобга олиниши керак бўлади ва бу йўл-транспорт ҳодисаси бўлмайди.

Учинчи мезон - одамларнинг ҳалок бўлиш ёки жароҳатланиши ёхуд моддий зарар етказилиши ҳисобланади. Йўл-транспорт ҳодисалари натижасида келиб чиққан оқибатларга қараб қонун ҳужжатларига кўра жиноий, маъмурий жавобгарлик чоралари ва улар билан бир қаторда моддий зарарни қоплаш учун фуқароий-ҳуқуқий жавобгарлик чоралари қўлланилиши мумкин.

Транспорт воситасини бошқарувчи шахс томонидан транспорт воситалари ҳаракати ёки улардан фойдаланиш хавфсизлиги қоидаларини бузиш баданга ўртача оғир ёки оғир шикаст етказилишига сабаб бўлса энг кам ойлик иш ҳаққининг эллик бараваригача миқдорда жарима ёки уч йилгача ахлоқ тузатиш ишлари билан жазоланади.²

Мазкур жиноятлар бўйича иш юритишда фуқароларга етказилган тан жароҳатларини ва етказилган зарар миқдорини аниқлаш ва қоплаш чораларини кўриш дастлабки тергов органлари олдида турган долзарб вазифалардан ҳисобланади.

Ушбу турдаги жиноятларни тергов қилиш услубияти, бу жиноятларни турли хил усулларда содир қилиши билан, бу жиноятлар бошқа жиноятлар билан биргаликда содир қилиниши билан, бу жиноятлар ўзига хос хусуситларига эга. Шунинг учун ҳам транспорт воситасидан фойдаланиш қоидаларини бузиш жиноятларини тергов қилишда кечиктириб бўлмас ва дастлабки тергов ҳаракатларини ўтказиш терговчидан процессуал тартибни ва криминалистик тактикасини яхши билишларини талаб қилади.

Йўл-транспорт ҳодисалари деярли ҳамма ҳолларда тўсатдан содир бўладиган воқеадир. Йўл-транспорт ҳодисалари кўкқисдан содир бўлгани учун унинг иштирокчилари ва воқеа шохидлари йўл-транспорт ҳодисалари қандай юз берганидан, муайян сабабларидан етарлича хабардор бўлмай, асосан унинг оқибатларига эътибор берадилар. Боз устига кўпчилик шохидлар автотехникага оид билимларга эга бўлмай, воқеа уларни тўсатдан руҳий ҳаяжонга солгани учун аниқ ва тўла кўрсатув беришга ожизлик қиладилар.

Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг 266-моддасида кўрсатилган жиноятлар бўйича суриштирувчи, терговчи ва прокурор бундай жиноят содир этилгани тўғрисида сабаб ва етарли асослар мавжуд бўлган барча ҳолларда Ўзбекистон Республикаси ЖПКнинг 321-моддасига асосан жиноят ишини кўзғатиши шарт. Лекин деярли барча ҳолларда бу тоифадаги ишлар бўйича жиноят ишини йўл-транспорт ҳодисаси содир бўлган жойни кўздан кечирган суриштирувчи ёки терговчи томонидан кўзғатилади, прокурор эса, ишни кўзғатиш ёки кўзғатишни рад этишнинг устидан назоратни олиб боради.

² ЎзР 20.08.1999й 832-И-сон қонуни таҳриридаги санкция

Тергов ҳаракати сифатида йўл-транспорт ҳодисаси жойини кўздан кечириш процессуал жиҳатдан ягона, лекин ўзининг ички тузилишига кўра, бир неча босқичга ажртилиши мумкин. Булар:

- 1) ташкилий-тайёргарлик;
- 2) тахлилий-кидирув;
- 3) баён қилиш-тасвирлаш босқичларидир.

Биринчиси, терговчининг йўл-транспорт ҳодясаси содир этилганлпгн ҳақидаги ахборотни олгач, воқеа жойига етиб бориб, дарҳол амалга ошириладиган ишларидан иборат бўлади. У бажариши лозим бўлган ишларда процессуал талабларга риоя этилиши, тегишли мутахассислар, холислар таклиф қилиниши, уларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари тушунтирилиши, кўздан кечириш чегаралари ҳамда объектларини белгиланишининг барчаси йўл-транспорт ҳодисаси содир бўлган жойни кўздан кечиришнинг қонуний ва самарали бўлишини таъминлайди.

Иккинчиси - кўздан кечиришни амалга ошираётган ёки унда иштирок этаётган шахсларнинг кидирув ва тахлилий ишларини ўз ичига олади. Аниқланган, кузатилаётган ёки қонуний йўл билан суриштириб билинган ахборот, маълумотлар, объектлар, жараёнлар ва ҳоказоларни содир бўлган ҳодиса ҳолатларини ҳамда ҳодисанинг оқибатига таъсир кўрсатган омилларни тушуниб етиш мезонлари, уларнинг исботлаш предметига тааллуқлилиги нуқтаи назаридан тахлил қилиш ва олинган ахборотни процессуал жиҳатдан аҳамиятли шаклларга киритиш лозим бўлади.

Ўзбекистон Республикасида адвокатура, адвокатлик фаолияти кафолатлари ҳамда адвокатнинг ижтимоий ҳимояси соҳасида қонунчилик асослари яратилган: Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, «Адвокатура тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг қонуни (1996 йил 27 декабрда қабул қилинган, унга 2000 йил 15 декабр, 2003 йил 25 апрел, 2005 йил 23 сентябрдаги қонунлар асосида ўзгартиришлар киритилган), «Адвокатлик фаолиятининг кафолатлари ва адвокатларнинг ижтимоий ҳимояси тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг қонуни (1998 йил 25 декабрда қабул қилинган) ҳуқуқий асос бўлиб хизмат қилади.³

Адлия вазирлиги ва Молия вазирлигининг 2008 йил 26 ноябрдаги 8, 109-сон [қарори](#) билан тасдиқланган гумон қилинувчи, айбланувчи ёки судланувчига адвокатлар томонидан юридик ёрдам кўрсатиш бўйича ҳаражатларни давлат ҳисобига ўтказиш тартиби тўғрисидаги Низомда белгиланишича⁴

1. Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг [50-моддасига](#), Ўзбекистон Республикасининг «Адвокатура тўғрисида»ги Қонунининг [11-моддасига](#) ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Адвокатлар томонидан кўрсатилган юридик ёрдам учун давлат ҳисобидан ҳақ тўлаш механизмини такомиллаштириш чора-

³ «Адвокатура тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг қонуни (1996 йил 27 декабрь)

⁴ Адлия вазирлиги ва Молия вазирлигининг 2008 йил 26 ноябрдаги 109-сон [қарори](#)

тадбирлари тўғрисида» 2008 йил 20 июндаги 137-сонли [қарорига](#) асосан, гумон қилинувчи, айбланувчи ёки судланувчи адвокатлар томонидан кўрсатилган юридик ёрдам учун ҳаражатлардан озод қилинган ҳолларда юридик ёрдам учун ҳаражатлар давлат ҳисобига ўтказилади.

2. Гумон қилинувчи, айбланувчи ёки судланувчига адвокат томонидан юридик ёрдам кўрсатиш бўйича ҳаражатларни давлат ҳисобига ўтказиш учун асос бўлиб, юридик ёрдам учун ҳақ тўлашдан озод қилиш тўғрисидаги суриштирувчи, терговчи, прокурорнинг қарори, суднинг ажрими ҳисобланади.

3. Оиласида ҳар бир оила аъзосига тўғри келадиган ялпи ойлик даромад юридик ёрдам кўрсатилганлиги учун ҳақ тўлашдан озод қилиш тўғрисида қарор (ажрим) қабул қилинган кундаги энг кам ойлик иш ҳақининг 1,5 бараваридан ортиқ бўлмаган шахслар адвокатлар томонидан юридик ёрдам кўрсатилганлиги учун гумон қилинувчи, айбланувчи ёки судланувчининг иш жойидан берилган охириги ўн икки ойлик даромади тўғрисидаги маълумотнома мавжуд бўлган тақдирда, уни илова қилган ҳолда яшаш жойидаги маҳалла, овул, қишлоқ фуқаролар йиғини ёки фуқаролар йиғини томонидан ваколатланган комиссия томонидан берилган хулосага асосан ҳақ тўлашдан озод қилинади ва ҳаражатлар давлат ҳисобига ўтказилади.

4. Гумон қилинувчи, айбланувчи ва судланувчи ҳимоячидан воз кечиши билан боғлиқ процессуал ҳаракатда адвокат иштирок этиши ҳолларида, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодекси 52-моддасининг [иккинчи қисмига](#) мувофиқ жиноят ишида ҳимоячининг қатнашиши мажбурий деб ҳисобланган ҳолларда ҳам юридик ёрдам учун ҳақ тўлаш бўйича ҳаражатлар давлат ҳисобига ўтказилади.

5. Адвокатлар томонидан юридик ёрдам кўрсатилганлиги учун адвокатлик тузилмаси тегишли молия органига мурожаат қилгандан кейин ўттиз кундан кечикмай Молия вазирлигининг қарор (ажрим) чиқарган орган жойлашган жойдаги Ғазначилиги ҳудудий бўлинмаси орқали Давлат бюджетининг ҳаражатлари параметрларида назарда тутилган маблағлар ҳисобидан ҳақ тўланиши тасдиқланган шакл бўйича кўрсатилган юридик ёрдам тўғрисидаги маълумотномага асосан амалга оширилади.

Тараққиётнинг шиддат билан ривожланиб бориши, ўз навбатида ҳуқуқбузарлик ва жиноятларнинг ўзгариб бориши ва янги турлари пайдо бўлишига олиб келади. Кейинги вақтларда минтақамизда транспорт воситалари оқимининг кескин кўпайиши утрли хилдаги транспорт воситаларида содир этиладиган жиноятларнинг ошиб боришида катта омил бўлиб келмоқда. Шунингдек фуқароларнинг транспорт соҳаси бўйича билимларининг пастлиги ва маълум бир малакага эга эмаслиги, йўл қоидаларини тўлиқ билмаслиги, пиёдаларнинг йўл ҳаракати қоидаларига амал қилмаслиги, менсимаслиги, пиёдаларнинг белгиланмаган жойлардан кесиб ўтиши ёки хайдовчиларнинг пиёдаларга ва ўзаро хурмат қилмаслиги натижасида йўл-транспорт ҳодисалари содир этилишига сабаб бўлади.

Ўзбекистон Республикасида 2022 йилнинг январь-июнь ойининг ўзида расман 3559 та ЙТХ рўйхатга олинди. 2021 йилнинг мос даврида — 3753 та кайд этилганди, бу 2022 йилда йўл транспорт ҳодисалари 194 тага ёки 5,2 фоизга кам дегани. Аварияларда 2775 киши жароҳат олди (2842, -67, -2,4%), 784 киши эса вафот этди (911, -127, -13,9%).

22,9 фоиз ёки 818 та ЙТХга белгиланган тезликка риоя қилмаслик сабаб бўлган. 254 та ҳолатда (7,1%) — ҳайдовчининг тажрибасизлиги, 182 тасида (5,1%) — оралиқ масофани сақламаслик, 133 тасида (3,7%) — пиёдага йўл бермаслик, 105 тасида (2,9%) — светофор ёки йўл белгисига риоя қилмаслик, 101 тасида (2,8%) — қувиб ўтиш қоидаларини бузиш, 35 тасида (1%) — маст ҳолда транспорт воситасини бошқариш, 313 та ҳолатда эса (8,7%) — бошқа сабаблар оқибатида авариялар содир бўлган.

ЙТХларнинг 1618 таси (45,5%) эса объектив сабабларига кўра келиб чиққан. Бу пиёдалар ўтиш жойи ташкил қилинмаганлиги — 11% (393), велойўлаклар йўқлиги — 8,3% (298), йўлни ажратувчи тўсиқлар ўрнатилмаганлиги — 8,1% (289), йўллар ёритилмаганлиги — 5,2% (186), йўл хўл ёки музлама бўлганлиги — 1,9% (68). Хизмат шунингдек, шу турдаги сабабларга пиёдалар ҳаракатини чекловчи тўсиқлар (панжара) ўрнатилмаганлиги — 4,6% (167), тор йўлларнинг ўтказувчанлиги транспорт оқимиغا мослаштирилмаганлиги — 4,3% (155), ерости ва ерусти пиёдалар ўтиш жойи ташкил этилмаганлигини — 1,7% (62) ҳам киритган.

Аварияларнинг катта қисми енгил автомобиллари иштирокида содир бўлган — 84% (2990 та). 10,4 фоиз аварияларда (373 та) юк машиналари, 10,3 фоизда (372) — велосипедчилар ва 1,3 фоизда (47) — автобуслар қатнашган.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. –Т. –2017.
2. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси. –Т. –2017.
3. Ўзбекистон Республикаси Жиноят Процессуал кодекси –Т.
4. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодекси–Т. –2011.
5. Жиноят ҳуқуқи дарслиги. А. Якубов, Р.Қобулов, З. Зарипов ва бошқалар. Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси –Т. – 2016.
6. Рустамбоев М. Х. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексига шарҳлар. – Т. – 2016.
7. Рустамбоев М. Х. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексига шарҳлар. – Т. – 2016.
8. Рустамбоев М.Х. , Ахраров Б.Д. бошқарув тартибига қарши жиноятларни квалификация қилиш: ўқув қўлланма. –Т.2007.
9. Хожиев Э. Давлат бошқаруви. –Т. – 2006.
10. Кирминалистика олий ўқув юртлар учун дарслик муаллифлар Ғ.Абдумажидов ва бошқалар. – Т.–2003. 2 ж.

11. Алимова Р. А , Норбоев А жиноят ишени тергов қилиш усуллари ўқув қўлланма. – Т- ТЮИ нашриёти.–2007.– Б.62
12. Жиноят процесси махсус қисм дарслиги . юридик фанлар номзоди Ғ.Иноғомжоновни умумий таҳрири остида. – Т-ТДЮИ. – 2003.– Б. 380
13. Жиноят процесси умумий қисм. Юридик институт талабалари учун дарслик доцент Ғ Иноғомжоновнинг умумий таҳрири остида.– Т. Янги аср авлоди.– 2002. –Б. 382
14. Кирминалистик тактика дарслик юридик фанлар доктори У.Таджихоновнинг умумий таҳрири остида. – Т. Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси.– 1996. –Б.214
15. Ўзбекистон Республикаси Жиноят процессуал кодексига шарҳлар маъсул муҳарир проф. Ғ.Абдураҳимов. – ТДЮИ нашриёти.– 2009. –Б.950
16. Рижак.А.П.Комментарий Уголовно процессуальному кодекс Российской Федерации. 2.е. изд.изм.идоп. М.Издотества. – 2002 .
17. Омелченко.С.С. Уголовно провавая оценко и оскробления –М. – 2001.
18. Гражданского кодекс Российской Федерации. – М. –2005.
19. Муродов.Б.Б. Дастлабки терговда жиноят ишени тугатиш масалалари юридик фанлар номзоди, доцент, автореферат –Т. Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси. – 2008.–Б.24.
20. Тергов процессуал хужжат намуналари Ш.Т.Икрамовнинг умумий таҳрири остида ИИВ Академияси -Т. –2012.
21. Влахин.В.А., Николайчик.В.М. определение преступлений, относящихся к коррупции, по американскому законодательству (обзор нормотивних актов и литературы) // Проблемы борьбы с коррупцией. –М. – 1999. –Б.160-185
22. Пироженов Сергей Александрович, 2005, 12.00.09 — Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность
23. Драпки.Л.Я Организационно-управленческие аспекты взаимодействия участников раскрытия преступлиния «Вопросы взаимодействия следователей и других участников расследования преступления» Межвузовский сборник научных трудов. Свердловск. 1989 г., с 16-17
24. ЯкимовИ.Н. Криминалистика: Руководство по уголовной технике и тактике. М., 1925. С.3.
25. ЛедащевВ.А. О предмете криминалистической профилактики // Известия вузов. Правоведение. 1984. № 6. С. 57-58.

-
26. ЯблоковН.П. Криминалистика: Учебник для вузов. М., 2000. С.65
  27. Interrogation of CriminalSuspects in Japan –the Introduction ofElectronic
  28. RecordingElectronic book.